

IV

POGLED IZ MREŽE

*Every move you make,
every step you take,
I'll be watching you.*

The Police

Gugl vas gleda

Pre nekoliko godina pored kuće u kojoj stanujem izgrađena je poslovna zgrada. Ogromna kocka izgleda još sterilnije zato što su prozori od refleksnih stakala, u kojima se ogleda okolina. Preko dana, ta stakla onemogućuju da se vidi šta se u zgradi događa, dok je uveče, kad se u zgradi upale svetla, to moguće. U početku mi je bilo zanimljivo i zabavno što sam ujutro mogao da pogledam kroz prozor i da na staklenom zidu susedne zgrade posmatram sebe kako se bez majice šetam po stanu. No ubrzo sam shvatio da, ako kroz prozor gledam pod određenim uglom, onda mogu da vidim ne samo sebe nego i moje nove susede, jer bi se tada u velikim prozorima susedne

zgrade ogledala i unutrašnjost njihovog stana, a ne samo sobe našeg stana. Ovo je bilo posebno čarobno otkriće za decu, jer su preko tih prozora mogli da posmatraju jedni druge, da mašu jedni drugima iz jedne sobe u drugu, pri čemu su u stvari videli svoje slike u staklu. A najviše su se naša deca oduševila kad su ugledali susedovog papagaja, koji je, ne znajući da ga iko posmatra, trebio svoje perje.

Kada se u novu zgradu uselila neka firma i ljudi i seli za svoje radne stolove sa kompjuterima, situacija je postala još komičnija. Gledajući kroz prozor moje radne sobe, mogao sam da vidim sliku tih ljudi, ali samo njihove noge u kratkim pantalonama, jer je bilo leto. Pošto su noge bile dlakave, zaključio sam da su muške, a kad bi se u kancelariji upalila svetla, mogao sam da vidim i lica tih ljudi, izraze na njihovim licima i druge detalje života koji se odvijao tu, u našoj neposrednoj blizini.

Posmatrao sam ja njih, ali i oni su mogli da vide mene. Kako je to uticalo na moje navike, kako sam reagovao na saznanje da sam i ja u svom stanu vidljiv, i to često baš kada toga i nisam svestan? Najpre sam, sledeći svoje navike, a pomalo i iz lenjosti, sve radio onako kao i dotada. Ujutro sam odlazio pod tuš te sam, obrisavši se, go otcupkao do spavaće sobe, gde bih se obukao. Posle nekoliko dana, dok sam uzimao peškir sa police, pomislio sam da me u tom trenutku možda neko iz susedne zgrade posmatra, pa sam hitro otvorio krilo ormara kako bih se iza nje sakrio. Od tada, kad iz kupatila prelazim u spava-

ću sobu, obično se prethodno obučem ili bar nečim ognem. Često spustim roletnu i tada se osećam najbolje i najbezbednije, ali je onda u sobi neprijatno mračno, pa onda roletnu opet podignem. Ali tada se osećam kao da sam u kabini za striptiz, u kojoj se zastor postepeno spušta dok u prorez ne ubaciš novi žeton.

Ponekad mi se ipak desi da razgolićen odem do ormara u spavaćoj sobi i tek onda se setim da me verovatno neko gleda. Tad se okrenem ka prozoru i zagledam u potencijalne oči s druge strane, koje daka-ko ne mogu da vidim, mene obuzima mešavina osećanja koja se kreću negde od stida, poniženja, straha, pa do besa. Povremeno mi kroz glavu prođe pomisao da me je neko snimio mobilnim telefonom, te da će snimak kako razgaćen jurim po stanu i izvlačim odeću iz polica objaviti na nekom portalu, možda na nekom od onih koji su namenjeni amaterskoj pornografiji. Pri tom se uvek osećam kao da sam pomalo kriv, jer bih morao malo da pripazim na svoju privatnost, te da pravovremeno zamračim prozor, umesto da se takoreći javno izlažem pogledima. U takvim prilikama, uvek samome sebi obećavam da ću na unutrašnju stranu mojih prozora namestiti neke dodatne zastore, čime bih sprečio mogućnost zurenja u našu privatnost.

Ukratko, mogućnost da sam posmatran i nadziran utiče na moje ponašanje i na to kako se predstavljam pred drugima. Zbog pogleda koji dolaze s one druge strane često se adekvatnije odevam, kao da pazim na

to kakvog bi publika trebalo da me vidi. Je li mi stomak prevelik? Vide li se fleke na mojoj majici? Kad sam u nekoj od soba koje su izložene pogledima izvana, izbegavam ružne navike, kakva je njuškanje smrdim li ispod pazuha ili češkanje po zadnjici. Trudim se da u hodu budem što uspravniji, da postanem privlačan za ženske poglede, a da mi i muškarci zavide, kad sam već eto osuđen da razgolićen živim u izlogu, te snimak moje svakodnevice može biti ovekovečen i prikazan na mreži.

U ovom poglavlju govorim upravo o tome šta činimo privatno i javno u svetu zasnovanom na tehnologijama međusobnog posmatranja i praćenja, kad smo neprestano izloženi pogledima koji, kao rendgenski zraci, prodiru kroz zidove naših utočišta, omogućavajući neznancima uvid u aktivnosti koje smo u prošlosti mogli sačuvati samo za sebe. "Ako mislite da uradite nešto što ne biste želeli da delite s drugima, onda je možda bolje da se i ne latite tog posla" izjavio je direktor Gugla, Erik Šmit 2009. godine u jednom televizijskom intervjuu, te tako obznanio da nas i Gugl stalno posmatra (Sajtografija, izvor br. 7).

Posebno je zabrinjavajuće to što se upravo pojedinci koji upravljaju tehnologijama praćenja i analiziranja informacija o tome šta ljudi rade u svom intimnom svetu silno trude da odbrane i učvrste sopstvenu privatnost. Prema pisanju medija, Šmit je kupio veoma skup stan na Menhetnu, a zatim uložio više miliona dolara za izolaciju i druge zaštitne mere koje

onemogućuju da se čuje ili vidi šta radi on sam i ko mu dolazi u posetu (Sajtografija, izvori br. 8 i br. 9). Svoju privatnost brani fizičkim preprekama i ogradama i Mark Zakerberg, osnivač Fejsbuka; i on je, slično kao Šmit, izjavio da čovek ima samo jedan identitet, pa neka taj bude vidljiv želimo li da jedni pred drugima budemo iskreni i pošteni (Kirkpatrick 2010). A ipak Zakerberg ne ostavlja otvorena vrata i prozore, ni u fizičkom, ni u digitalnom prostoru. Svoja raskošna prebivališta ogradio je visokim zidovima i sigurnosnim sistemima (Sajtografija, izvor br. 10). Uz to on koristi jeftin, ali efikasan trik, kome često pribegavaju ljudi koji žele da zaštite svoju privatnost. Na Zakerbergovoj fotografiji, objavljenoj uz vest da Instagram, koji je u vlasništvu Fejsbuka, ima već pola milijarde korisnika, jasno se vidi da je on prekrio kameru svog mobilnog telefona nekom nalepnicom, da bi i tako smanjio mogućnost zavirivanja u njegovu privatnost i hakerskih napada (Sajtografija, izvor br. 11). Dakle, Zakerberg i Šmit oko svojih privatnih života podižu zidove, i to dobrim delom od profita stečenog sakupljanjem podataka o tome šta drugi ljudi pretražuju i s kim se druže.

Digitalni tok svesti

Šta ljudi zapravo traže na mrežama i šta o njihovom ponašanju i navikama na osnovu onoga što oni upisuju u polje za pretraživanje mogu saznati infor-

macijska preduzeća poput Gugla i Fejsbuka? Mi, obični smrtnici, to ne možemo da znamo, jer podaci o pretraživanju na mreži nisu javno dostupni. No, povremeno informacije ipak procure u javnost. Na primer, 2006. godine je Abdur Čaudari, vođa istraživačke grupe američkog provajdera AOL, objavio na mreži spisak od 36 miliona reči i sintagmi koje su ljudi u toku tri meseca upisivali u pretraživače. Za informacijama je tragalo te u pretraživače upisalo pojedine reči i sintagme čak 657.000 korisnika (Harkin 2009: 154–155). Čaudari se posle branio kako je on samo pokušavao da ljudima olakša pretraživanje na mreži. No, u AOL-u nisu imali sluha za tu priču. "Zasrali smo, pretrpeli smo štetu, i zato smo besni", rekao je Endrju Vajnštajn, tadašnji predstavnik AOL-a za odnose s javnošću. "To je naizgled bio nevin pokušaj da se akademskoj zajednici otvori prostor za nove istraživačke tehnike", objasnio je Vajnštajn, "ali je istina da tako nešto nismo očekivali. Da jesmo, mi bismo tako nešto odmah sprečili" (Sajtografija, izvor br. 12).

Čaudari i jedan njegov saradnik bili su otpušteni s posla, a direktorka za sektor tehnologije, Maurin Gavern dala je otkaz. AOL se potrudio da s mreže odmah ukloni podatke koje je Čaudari tu postavio, ali im to nije mnogo vredelo, jer su korisnici te mreže sporne datoteke već bili preneli na svoje kompjutere, te ih podelili sa drugim korisnicima. Kopija ovih podataka dugo se zadržala na stranici "AOL Stalker" (reč "stalker" bi se mogla prevesti kao "onaj koji

vreba", "koji uporno prati") te je tako nudila uvid u to kako je masa ljudi koristila mreže i šta im se vrzmalo po glavi dok su bili zauzeti pretraživanjem.

Ni naizgled anonimni korisnici mreže nisu ostali sakriveni. Na osnovu tipa pretraživanja i nekih ličnih podataka, identifikovano je i locirano nekoliko osoba. Novinari lista *New York Times* su se fokusirali na osobu pod šifrom 4417749, koja je uz pomoć AOL-a, između ostalog, tražila informacije o "drhtanju ruke", o "singl šezdesetogodišnjacima" i o "psu koji posvuda urinira", a njen identitet su otkrili pre svega zato što je ona pokušavala da dođe do podataka o svojim susedima i rođacima. Iza šifre krila se Telma Arnold, 62-godišnja udovica iz Lilburna u američkoj saveznoj državi Džordžija. "To su zaista moja pretraživanja", priznala je ona novinarima, kad su joj pokazali spisak stvari koje je tražila na mreži. Kada je malo detaljnije proučila šta je sve na njemu, zgrozila se: "Bože, pa to je celi moj privatni život! Nisam mislila da neko sve vreme zuri preko mog ramena" (Sajtografija, izvor br. 13).

Ni kada nije moguće doći do podataka koja se konkretna osoba krije iza šifre, veoma se dobro može videti šta se pojedinim ljudima vrzmalo po glavi dok su sedeli za kompjuterom i pretraživali po mreži. Jedan od zapisa koji su Čaudarijevom zaslugom dospeli u javnost donosi razmišljanje žene pod šifrom 672368; početkom marta 2006, kada je započeto Čaudarijevo tromesečno istraživanje, ona je očigledno bila u ranoj trudnoći i u pretraživač je upisala

ključne reči koje su bile u vezi sa jutarnjom mučnom i dobrim održavanjem trudnoće. Posle nekoliko dana, ona je u pretraživač upisala reči "on ne želi dete", sredinom marta se raspitivala o adekvatnoj ishrani u trudnoći, o imenima za dete i njihovom značenju, a krajem marta se interesovala za trudničku odeću. Ovaj tok misli prekinula su pitanja o religiji, o tome šta je teizam i u kakvoj su vezi joga i hinduizam. Početkom aprila se opet vratila na teme vezane za trudnoću, tragala je za bolnicama u kojima se obavlja abortus. Sredinom aprila su je zanimali simptomi spontanog pobačaja, ali se onda vratila na traganje za lekarima koji obavljaju abortus. Krajem aprila se bavila traženjem poklona za mamu, interesovala se i za vereničko prstenje, i opet se vratila na pitanje abortusa; izgleda da je na kraju doista abortirala, što možemo zaključiti na osnovu pitanja koja se odnose na što brži oporavak posle abortusa. Početkom maja je bila zaokupljena kupovinom laptopa, ali i nabavkom venčаницe. Istovremeno su je mučila i druga pitanja i to pre svega o životu u bračnoj zajednici (Harkin 2009: 158–159). Na osnovu ove hronologije možemo steći prilično detaljan uvid o životu ove žene, o čemu je razmišljala svih tih meseci, kao da čitamo Džojsov ili Prustov roman, čiju radnju pratimo i interpretiramo kroz tok svesti glavnog junaka.

Ono što je putem pretraživača ustanovljeno o osobi 672368 u osnovi je sasvim obična priča, u njoj nema ničeg zabrinjavajućeg. Ali mnoga druga pretraživanja drugih korisnika pretraživača povezana su sa pro-

blematičnim temama, kakva je pornografija maloletnica, polni odnosi čoveka i životinja, a jednu je osobu zanimalo i kako da izvrši samoubistvo uz pomoć plina u kućnim uslovima. Na osnovu stvari za koje se neka osoba interesuje na mreži, možemo pomisliti da smo stekli tačnu predstavu o njoj, a to može da bude potpuno pogrešno. Na primer, Telma Arnold je objasnila radoznalim novinarima zašto je preko mreže pokušala da dođe do podataka o različitim simptomima bolesti, kao što su ruke koje drhte ili usta koja se stalno suše. Mogli smo da zaključimo da je u pitanju anksiozna, a možda i hipohondrična osoba. Međutim, Telma nije upisivala u pretraživač na svom kompjuteru reči vezane za zdravlje da bi pomogla sebi, nego je bila zabrinuta za zdravlje svoje prijateljice i želela je da joj pomogne, pa je pre no što joj je išla u posetu nastojala da se na internetu informiše o simptomima koje je kod nje bila primetila.

Društveni i svetski um

Ne prati mreža samo tok svesti pojedinaca, nego i stanje svesti celog društva, društveni um, kao i stanje svesti na globalnom nivou, svetski um. Ako analiziramo podatke svih korisnika pretraživača, stičemo uvid u "prosečan" mentalitet ljudi u nekom određenom segmentu vremena i na određenom području naše planete. Uvid u presek kolektivne svesti omogućuje Gugl uz pomoć aplikacije *Trends*, koja se nekada zvala *Zeitgeist*. Ona pokazuje koji pretraživački ter-

mini su bili najomiljeniji u toku neke godine, kako u celom svetu, tako i u pojedinim državama. Aplikacija omogućuje identifikaciju i analizu pojmova koji su u porastu, kao i onih čija popularnost opada. Godine 2008. na primer, najviše pažnje privukla je kandidatkinja za potpredsedničko mesto u SAD, Sara Pelin, zatim olimpijske igre u Peking, elektronske mreže Fejsbuk i Tuenti, te filmski glumac Het Ledžer, koji je te godine umro. Naredne godine su podaci o osnovnim interesovanjima korisnika mreža bili već sasvim drukčiji. Prvih pet mesta na listi zauzele su tri socijalne mreže, Tviter, Fejsbuk i Hi5, omiljena je postala internetska televizija Hulu, a u središte je dospelo i preminuli pevač Majkl Džekson. Godine 2010. korisnici su najčešće tragali za podacima o stranici *Chatroulette*, koja omogućuje susretanje i povezivanje nepoznatih osoba u videočetoavanje. Sledio je potom Eplov tablet iPad, mladi i nadobudni muzičari Džastin Biber i Niki Minaj, te stranica Friv, koja je nudila slobodan pristup igricama.

Preskočimo li sada narednih sedam godina, pa se zaustavimo na 2017. godini, videćemo da je najviše odjeka imao uragan Irma, koji je pustošio po Karibima, te novi modeli iPhona. A visoko je stajao i televizijski voditelj Met Lauer, koga su te godine brojne žene optužile za seksualno uznemiravanje. A odmah uz njega na lestvici interesovanja su bila druga dva čoveka optužena za slične stvati, filmski producent Harvej Vajnštajn i glumac Kevin Spejsi, što svedoči o trendu značajne emancipacije žena u Holivudu, koja

je dovela do otkrivanja nedoličnog seksualnog ponašanja, a elektronske mreže su omogućile da se takvo ponašanje lakše otkrije i da se brže osudi.

Godine 2017. bilo je mnogo traganja za odgovorima na pitanja kako se radi, kako se postupa sa ovim ili onim, kako se neke stvari prave ili kako se do njih dolazi. Na prvom je mestu bilo pitanje kako se može napraviti slajm za igranje, koji se kod nas prevodi kao "ljigavac", na drugom kako napraviti naočare za posmatranje pomračenja sunca, na trećem pitanje kako se može kupiti kriptovaluta bitcoin, a onda su sledila pitanja kako se može videti boksterski dvoboj između Mejvotera i Mekgregora, kako napraviti popularnu igračku, koja se na engleskom zove *fidget spinner*.

Takođe, na spisku stvari za koje su se ljudi interesovali na internetu 2017. godine, bilo je i mnogo drugih ljudi, događaja i tema, među kojima izbori u raznim zemljama sveta, međunarodna sportska takmičenja, najpopularniji memovi na mrežama, zatim filmovi, melodije, kuhinjski recepti. Ovi spiskovi pokazuju da je Gugl postao značajno pomoćno sredstvo razumevanja realnosti. I ovaj medij komunikacije pretvorio se u "čovekov produžetak", kako je to još pre nekoliko decenija funkciju medija opisao Maršal Makluan (McLuhan 1964). Za Gugl se može reći da je postao produžetak društvenog i svetskog uma, jer nudi sredstva za brže donošenje odluka i odgovore na najzagonetnija pitanja.

Iako se čini da mrežni pretraživač nadograđuje um i širi vidike, nudeći odgovore na najrazličitija pi-

tanja, on ga u mnogim slučajevima sužava. To se događa sa pretraživačem Gugla, koji koristi algoritam *PageRank*. Naime, ovaj algoritam raspoređuje rezultate pretraživanja tako što u prvi plan ističe one sajtove koji su najčešće citirani, čije su stranice najčešće korišćene, a one ređe navođene pomera u pozadinu (Brin i Page 1998). Na primer, ako u Guglov pretraživač upišemo ime nekadašnjeg slovenačkog predsednika Janeza Drnovšeka, on će nam najpre ponuditi vezu sa dva pojma iz Vikipedije, jer se na ovu enciklopediju najčešće pozivaju drugi sajtovi, a zatim još i na pojmove koji se mogu naći na slovenačkoj komercijalnoj i nacionalnoj televiziji, kao i na sajt Gibanje za pravičnost i razvoj. Zahvaljujući tome, ovi prvi rezultati pretraživanja o Drnovšku postaju sve popularniji i sve češće korišćeni, dok sve drugo tone u pozadinu i zaborav.

Džon Batel, autor knjige *Traganje* (Battelle 2010 [2005]), objašnjava da je ovakav pretraživački postupak sličan prebrojavanju citiranosti naučnih radova: najčešće citirani radovi s vremenom postaju sve referentniji i naglašeniji, iako je razlog tome čista sreća ili čista slučajnost, a radovi koji se ređe citiraju postepeno padaju u zaborav, iako, objektivno vrednovano, nisu manje značajni. Nešto slično se dogodilo i sa člankom čiji su autori tvorci Gugla, Lari Pejđž i Sergej Brin, a u kome oni predstavljaju algoritam *PageRank* (Brin and Page 1998). Prema podacima iz Guglovog pretraživača Scholar, gde se nalaze podaci o objavljenim akademskim radovima, taj članak je ci-

tiran više od 11 hiljada puta, te je tako postao značajan i referentan, iako se, prema onome što sadrži, ne radi o mnogo važnom naučnom radu.

Na osnovu ovako definisane referentnosti, koja "sistematski zloupotrebljava ljudsko znanje i odluke o tome šta je značajno", kako kaže Džon Markof (prema: Carr 2009: 219), društveni um se ne širi, nego se u stvari sužava, jer se masovnim posećivanjem sajtova koje kao najkorisnije nudi Gugl, njihova vrednost automatski podiže na štetu drugih sajtova, pa tako, na primer, naučni radovi postaju sve češće citirani samo zato što ih je neko već citirao. Algoritam koji daje prednost najreferentnijim objavama, bez obzira na njihovu stvarnu vrednost, utiče na formiranje predstave o ličnostima o kojima se obaveštavamo na Guglu, jer se one informacije o tim ličnostima koje je u prvi plan istakao pretraživač s vremenom pretvore u središnju, preovlađujuću javnu sliku o njima. I tako Gugl nije samo oruđe nadzora nad onim ko šta radi u društvu, nego je i pomoćno sredstvo za oblikovanje likova pojedinaca, koji se ne formiraju od njihovog pravog, individualnog i društvenog Ja (Mead 1997 [1934]), nego od njihovog na mreži prisutnog, digitalnog identiteta.

Naime, prvi podaci koje o nekome dobijamo na Guglu sve više su odraz onoga kako drugi njega vide, a tako dobijeni podaci o ljudima sve odlučujuće utiču na kontakte i akcije u fizičkoj realnosti. Eli Pariser (2011) tako dobijene informacije nazvao je "mehur s filterom", čime je hteo da dočara stanje intelektualne

izolovanosti koja je posledica oslanjanja na podatke koje filtriraju pretraživači na internetu. Njihovi algoritmi, na osnovu ranijih pretraživanja, lokacije i drugih ličnih podataka, utvrđuju koje bi informacije neko želeo da dobije, a koje bi opet želeo da izbegne. I tako pojedinac s vremenom počinje da živi u sopstvenom informacijskom "mehuru", koji ga odvaja od njegove stvarne kulturne i ideološke sredine. Sve ono što se događa na mreži podržava i potvrđuje njegov pogled na svet: ko će pobediti na izborima, kakvi će biti rezultati referenduma, koje su vesti u kom trenutku važnije... Stvarost je dakle iskrivljena, prelomljena kroz lupu personalizovanih prikaza na mrežnom pretraživaču, a dograđuje se još i selekcijom vesti sa društvenih mreža.

Tuđi životi

Sakupiti informacije o svemu i svakome, naštimovati ih u korist sistema i usmeravati društvenu svest. Zvuči poznato? Naravno, jer to je san tajnih službi u totalitarnim režimima, uključujući i istočnonemačko ministarstvo za državnu bezbednost, poznatije pod imenom Stazi (Stasi). Ova služba državne bezbednosti bila je ustanovljena u NDR pedesetih godina 20. veka i sve do devedesetih, kada su se dve Nemačke ujedinile, bila je među najefikasnijim obaveštajnim službama u svetu. U periodu od 1959. do 1989. za Stazi je radilo više od dvesta hiljada ljudi i, prema

nekim podacima, imali su još oko dva miliona obaveštajaca, što znači da je svaki osmi stanovnik te zemlje bio špijun koji je sakupljao podatke o svojim sugrađanima. U svakoj većoj fabrici i svakom preduzeću postojao je poneki oficir Stazija, a u svakom stambenom bloku postojao je barem jedan stanovnik koji je vlastima prenosio obaveštenja o tome šta rade susedi. Prijatelji su špijunirali prijatelje, rođaci rođake, pa čak i bračni drugovi su špijunirali jedan drugog. Tako su sakupljane ogromne količine podataka o tome kako ljudi žive i za kakve prekršaje mogu biti optuženi. Mikrofoni su bili ugrađeni u hotelske sobe, često i u stanove, a u zidovima nekih hotelskih soba i stanova bušeni su otvori kroz koje su ljudi koji su boravili u njima bili posmatrani i snimani.

Naravno, Stazi nije samo nadzirao ljude, nego je pokušavao i da utiče na njih. U početku su ljude zatvarali i mučili, a sedamdesetih godina su počeli primenivati tehniku psihološkog ratovanja zvanu *Zersetzung*, što bismo mogli prevesti kao razgradnja ili potkopavanje. Ta se tehnika sastojala u upadima u privatni život ljudi koje je Stazi uzeo na nišan. Uvlačili su se u njihove stanove, premeštali nameštaj, skidali slike sa zidova, širili o njima glasine, zvali ih telefonom u najneprikladnije vreme. I tako su postepeno podrivali njihovo duševno zdravlje, pa su mnogi ljudi pod tim pritiskom popustili, neki čak pokušali samoubistvo.

Sve to prisluškivanje, praćenje, maltretiranje i ugrožavanje privatnosti briljantno je prikazano u nemačkom filmu *Život drugih* (2006). Filmska priča

počinje godine 1984, a u fokusu je slavni bračni par pisac Georg Dražman i glumica Krista-Mari Ziland. Stazijevom stručnjaku za prislušivanje, pukovniku Gerdu Vizleru, naređeno je da sakupi dokaze protiv pisca kako bi mogli da ga ocrne u javnosti, pored ostalog i zato što jedan od ministara ima aferu sa njegovom suprugom, slavnom glumicom, te želi da ukloni muža.

Dok je pisac odsutan, u zidove njegovog stana ugrade prislušne aparate, a Vizler iz potkrovlja prati život pisca i glumice, snima magnetofonom i drugim uređajima sve detalje, od njihovih svakodnevnih sitnih prepirki do burnog seksa. Svaki korak i svaku reč pomno zapisuje i o svemu izveštava nadređene, sve dok ne počne da oseća simpatiju prema osobama koje špijunira. U isto vreme, u njemu se gubi vera u režim. Počinje da navija za par koji nadzire i prekraja njihovu mikroistoriju. Iz izveštaja o viđenom izbacuje sve sporne stvari, a izmišlja i dodaje reči i postupke koji bi mogli da im idu u prilog.

U ovom filmu stvarnost se gusto prepliće sa fikcijom, jer su i neki od glumaca koji su učestvovali u snimanju filma stvarno bili pod nadzorom Stazija. Ulrich Mie, koji je igrao Vizlera, posle pada Berlinskog zida otkrio je da ga je špijunirala njegova tadašnja žena, tačnije glumica, da je redovno otkucavala njega, njegove saradnike i prijatelje s kojima se on susretao.

Slične teme se latilo pisac Milan Kundera u romanu *Nepodnošljiva lakoća postojanja* (1984). Kundera se ovde seća kako su posle Praškog proleća 1968.

godine, pobune koju je sovjetska vlast surovo ugušila, prisluškivani češki intelektualci. Na meti prisluškivanja bio je i Jan Prohaska, ugledni pisac i scenarist, koji se na književnoj pozornici pojavio 1956, a umetnički vrhunac dostigao šezdesetih godina, kada se već zamario komunističkoj partiji, i to pre svega zbog oštih kritika režima. On je, pored ostalog, izjavio da je sovjetski sistem samo nastavak onog režima na čijem čelu je, sve do tužnog kraja, bio car Nikolaj II. Kako je izvestio Radio Slobodna Evropa, Prohaska je 1972. godine javno govorio o tome da sovjetski sistem poljoprivrede nije pogodan za druge socijalističke zemlje, što je tada predstavljalo gotovo svetogrđe. Vlastima je još skresao i to da je Bratislavská deklaracija – objavljena kao odgovor na Praško proleće, na konferenciji komunističkih i radničkih stranaka Bugarske, Mađarske, Istočne Nemačke, Poljske, Sovjetskog Saveza i Čehoslovačke – napisana jezikom "prepotopskih gmizavaca i dinosaurususa".

Ovako odlučno i žučno govorio je Prohaska i u privatnim razgovorima sa književnim historičarem Vaclavom Černijem, koji je zbog svojih opozicionih stavova takođe bio pod prismotrom tadašnjih čehoslovačkih vlasti. Njihove duge debate je tajna policija snimala početkom sedamdesetih godina, što za tadašnje vreme i režim nije bilo ništa neobično. Černi i Prohaska su verovatno bili svesni toga da ih prisluškuju, pa su možda i namerno dodavali poneku žestoku reč više. Međutim, doživeli su šok kada su snimci njihovog razgovora objavljeni na radiju, kao neki radio šou, koji je

obelodanjivao svakodnevicu dvojice disidenata. Iako je Prohaska bio čovek neizmerne životne snage, taj događaj je teško podneo i on je verovatno doprineo njegovoj preranoj smrti, nekoliko godina kasnije.

Zašto je objavljivanje njihovog razgovora palo teško dvojici disidenata, zbog čega su oni bili postišđeni? U eseju "Iznevereni zaveti", koji je na francuskom objavljen 1993. ("Les Testaments trahis"), a na engleskom 1995. godine ("Testaments Betrayed"), Kundera podrobnije govori o ovom događaju, koji je duboko obeležio i njegov život i njegov odnos prema privatnosti. Priča o tome kako je tajnoj policiji uspela neobična "šala", čiji je cilj bio da ocrni protivnike režima tako što su njihovu privatnost stavili na uvid javnosti. Slušaoći radio-emisije, kaže Kundera, bili su šokirani pre svega banalnim pričama dvojice intelektualaca, njihovim neotesanim jezikom i lascivnim vicevima, a uz to i time što su ogovarali prijatelje i poznanike. Kundera zatim upozorava da svi mi u privatnom krugu govorimo drukčije nego kada govorimo javno, te da je pravo da tako postupamo od bitne važnosti. Češka javnost će tek kasnije saznati kako je došlo do skandala i shvatiti da su moćnici "silovali" privatnu sferu života dvojice ljudi, a onda to silovanje čak i javno prikazali. Tek na temelju ovog ekscesa mnogima je postalo jasno da su "privatno i javno dva suštinski razdvojena sveta, te da je poštovanje njihove razlike apsolutan uslov, *sine qua non* slobodnog čovekovog opstanka; da se zavesa koja razdvaja ta dva sveta ne sme podizati, te da spadaju u

kriminalce oni koji to ne poštuju" (Kundera 1995 [1993]: 260). Kako bi se zaštitio od podizanja zavese između privatnog i javnog, Kundera se godine 1975. preselio u Francusku, ostavivši iza sebe jednu drugu zavesu – gvozdenu. Ali on je i u toj novoj zemlji, u tom "slobodnom svetu" – kako je jednom rekao – bio šokiran kada je na naslovnoj strani nekog časopisa ugledao lik jednog poznatog glumca koji se tada, već iscrpljen od raka, krio od fotoreportera. U trenu mu je postalo jasno da su objavljivanje privatnih razgovora na radiju i javno prikazivanje lika umirućeg glumca deo istog sveta. "Kada postane običaj i pravilo", dodaje Kundera, "da se otkriva privatni život neke osobe, ulazimo u doba u kojem se na kocku stavlja život ili čak opstanak pojedinca" (Isto: 261).

Egalitarno denunciranje

Privatnost pojedinca se ugrožava i zato što najrazličitije tehnologije omogućuju međusobno špijuniranje i denunciranje. I, za razliku od čehoslovačkih ili istočnonemačkih slučajeva, ovom procesu uopšte nije potreban podsticaj odozgo, od strane vlasti. Nije potrebno plaćati uhode jer ljudi su spremni da dobrovoljno sakupljaju podatke o sebi i drugima, pa da ih zatim podele s javnošću. Portali za objavljivanje video-snimaka na mreži, od kojih je najpoznatija Jutjub, povezani su sa digitalnim pomagalima za ličnu upotrebu, na primer sa mobilnim telefonima koji

imaju kamere te omogućuju snimanje, čuvanje i reprodukciju snimljenog. To važi kako za ono što se događa običnim ljudima, tako i "moćnicima", koji navodno i podstiču ovo opšte špijuniranje. Tako se, na primer, juna 2011. godine na Jutjubu našla jedna izjava predsednika slovenačke vlade, data u neformalnom razgovoru sa novinarima. On ih je zamolio da to što će im reći ne snimaju. Uprkos tome, jedan anonimni novinar je snimio njegove reči i stavio ih na mrežu. Tako je javnost saznala da je on neprimerenim, ponekad vulgarnim rečima komentarisao političke prilike u Sloveniji, da je, pored ostalog, rekao da je "i onako sve otišlo u kurac, pa što god da preduzmemo, biće bolje nego sada" (Sajtografija, izvor br.14). Snimak ovih njegovih reči počeo se vrteti na internetu, a onda i na televiziji i na radiju, što je pokrenulo talas moraliziranja o tome kakve sve neprimerene reči koriste političari, privatno i javno. Ali ništa nije bilo rečeno o tome da je takvo anonimno objavljivanje snimaka uopšte nedozvoljeno. Incident je pokazao koliku moć oblikovanja javnog mnjenja imaju pojedinci koji – držeći se načela "podzora", to jest nadzora "odozdo nagore", kako ga je označio kanadski izumitelj i teoretičar tehnološkog nadzora, Stiv Man (2004) – snimaju marginalne i (polu)privatne izjave političara, oblikujući tako u značajnoj meri javno mnjenje, a da pri tom sami ne dođu u prvi plan, odnosno, ostajući sasvim neopaženi.

Iste godine kada se to dogodilo slovenačkom predsedniku vlade, i britanski modni kreator Džon Gاليا-

no morao se suočiti sa sličnim moralnim pogromom. Na Jutjubu se našao video-snimak njegovih reči od nekoliko minuta izgovorenih u nekom pariskom lokalu. Čoveku koji je kamerom svog telefona to snimio, Galiano je, očigledno mortus pijan, poverio da obožava nacističkog vođu, Adolfa Hitlera, a onda još dodao da je šteta što je on poražen: "Ljudi poput vas bili bi mrtvi! Vašu majku i njene roditelje progutao bi plin!" (Sajtografija, izvor br. 15). Naravno da je usledilo opšte zgražanje nad ovim kreatorom mode, i to posebno među zvezdama iz sfere visoke mode. A najvažnija posledica ove neočekivane (i nesmotrene) izjave, koja je ostala na mreži, bila je ta da je modna kuća Dior skinula Galiana sa položaja vođe kreativnog odeljenja, a on je, uz to, morao i da se brani pred sudom. I opet – komentatore i kritičare neprihvatljivih Galianovih reči, nije zanimala niti zbunila činjenica da je snimak napravljen potajno i na Jutjubu objavljen bez njegove dozvole. Za javnost ostaje najvažniji zaključak da osoba na tom snimku seje antisemitske izjave. Novodobno digitalno voajerstvo ne osuđuje se kao devijacija, nego se smatra nečim što je sasvim normalno. Ili, kako kaže Džonatan Mecl, razmišljajući o promeni odnosa prema voajerstvu: "Drugim rečima, sve više gubimo sposobnost razumevanja ovakvih i sličnih devijacija u kontekstu društava u kojima živimo i radimo" (Metzl 2004: 131).

Još bolji primer savremenog voajerstva je jedan video-snimak koji se po mrežama širio 2014. godine, na kojem se vidi sedokosi muškarac u tamnom odelu

sa licem zagnjurenim među noge neke žene koja ras-krečena sedi na radnom stolu. Ona je u tankom pu-loveru, lice joj prekriva kosa, pa se ona ne može pre-poznati. Ljubavnika je uhvatila za glavu i daje mu do znanja da želi i više od toga, na šta on prekine oral-no zadovoljavanje i polako se pridiže. Scena traje ne-koliko sekundi, ali dovoljno da uništi karijeru oboje protagonista, direktora i nastavnice jedne slovenačke srednje škole. Scenu je potajno snimio telefonom neko nepoznat i objavio je na mreži. Već iste večeri snimak se širio kako na nacionalnim novinskim por-talima, tako i na međunarodnim pornografskim por-talima, kakav je PornHub, odakle je ipak posle nekog vremena skinut. Gledali su ga ne samo u Sloveniji, nego i u Italiji, Velikoj Britaniji i SAD, a neko tajvan-sko preduzeće je čak napravilo kompjutersku anima-ciju koja je rekonstruisala taj prizor. O seksu u slove-načkoj školi pisao je i novozelandski list One News. U članku je navedeno i ime direktora i rečeno da su snimak napravili đaci koji su čuli uzdahe i krikove iz direktorovog kabineta. Prema pisanju ovog lista, di-rektor se branio tako što je tvrdio da je snimak lažan, a onda su đaci zapretili da će objaviti i deo snimka na kojem se jasno vidi i lice žene koja je bila s njim (Sajtografija, izvor br. 16).

O "perverznom" činu su najduže i najpodrobnije pisali slovenački mediji, te se podsmevali direktoru i nastavnici koji su bili uhvaćeni *in flagrante delicto*. Jedna radio stanica je pozvala direktora na broj tele-fona škole, kako bi ga pitali šta je on to imao sa nas-

tavnicom sa snimka. I drugi su ga javno preslišavali o njegovim privatnim odnosima i tajnama. Jedan slovenački producent pornografskih filmova pokušao je da unovči ovu aferu tako što je naštao majice sa logotipom grupe Rolling Stones – usne sa isplaženim jezikom – a ispod slike je pisalo: "Ližem sve kao pravi direktor". U nizu medija ređali su se nemilosrdni naslovi, koji su ocrnili oba aktera sa snimka: "Skandal u mariborskoj školi?", "Direktor navodno dobro obrađio nastavnicu", "Evo direktora koji je lizao međunožje nastavnice", "Seks skandal: obrađena nastavnica zgrožena, a direktor ...", "Odjeci: Direktor koji liže međunožje, kandidat za ministra?", "U sobi 102 nastavnici činili ono što se ne sme", "Pornić sa direktorom i nastavnicom kod forenzičara", "Seks afera iz mariborske škole stigla do Novog Zelanda", "Tajvanci otkrili kako je direktor počeo da obrađuje nastavnicu".

Istina, osoba koja je u ime škole bila zadužena da daje informacije upozorila je na činjenicu da je najveći prekršaj napravila ona osoba koja je bez dozvole i bez potpisa snimala i objavila snimak; ona je takođe naglasila da su đaci neovlašćeno snimali nešto što spada strogo u privatnost, te da je taj čin kažnjiv po zakonu. "Đaci su počinili nešto što nije samo nemoralno, nego potencijalno protivpravno", rekla je, služeći se pravnom terminologijom, a onda dodala jednostavnim rečima: "Njihov čin nije samo 'svinjarija'. Koristeći skrivenu kameru oni su ne samo nedopustivo posegnuli u privatnost osoba koje su snimali i koje

su ih mogle i očekivati (iako u kabinetu). A to što su onda sve to još i objavili na mreži svedoči da su namerno i smišljeno želeli da nanesu štetu snimljenim osobama" (Sajtografija, izvor br. 17). Ovakvi su stavovi bili prilično usamljeni u celoj poplavi zgražavanja koje je teklo na raznim forumima i portalima. Deset dana kasnije mediji su objavili samo kratku vest: direktor je izvršio samoubistvo, slomio se pod pritiskom javnosti. I kraj priče. Jer nikada nije otkriveno ko je direktora i nastavnicu snimio i snimak objavio.

Navedeni primeri pokazuju, s jedne strane, kako u kontekstu beskrajnih mogućnosti snimanja i reprodukcija snimka postepeno tonemo u panoptičko društvo, u kojem se umesto centralizovanog nadzora "odozgo nadole", nadziranje događa sleva i zdesna, spređa i otpozadi. Ovakvi amaterski i često anonimni snimci koji se zatim nađu pred očima javnosti upozoravaju da su se drastično promenila merila o tome šta je javno, a šta privatno. Klej Kalvert, u studiji *Voajerska nacija* (*Voyeur Nation*, 2000), objasnio je da sve češćim upadima u privatnost podstičemo voajerske apetite građana i medija. Pri tom je mislio pre svega na televiziju, koja priprema i emituje sve šokantnije snimke kako bi zadovoljila povećane voajerske apetite gledalaca. A amaterski snimci koje anonimusi objavljuju na mreži još su radikalniji izraz ovakvih težnji, zbog kojih se društvo našlo u začaranom krugu posmatranja i izlaganja pogledima. Njegovu voajersku pohlepu mogu zadovoljiti samo nove slike, koje moraju biti neobičnije i bizarnije od prethodnih.

Žan Bardžis i Džoša Grin objasnili su da je Jutjub kompleksna platforma sa dvostrukim dejstvom. Naime, deluje "odozgo nadole" i namenjena je širenju popularne kulture, ali istovremeno podstiče i saradnju "odozdo nagore", pa predstavlja i izvor stvaralačkog duha i participativne kulture, pošto su korisnici istovremeno i (sa)učesnici prilikom pravljenja i posredovanja snimaka (Burgess and Green, 2009: 6). Oni tako postaju istovremeno korisnici i tvorci sadržaja (Isto: 10–14). Na taj način Jutjub učestvuje u stvaranju otvorenijeg i transparentnijeg društva, čuvajući veze između ljudi u tzv. umreženom društvu (Castells 2003 [1996]), u kojem su ljudi povezani tehnološkim mrežama, pa tako informacije dobijaju brže i na efikasniji način. S druge strane, ovaj portal, kao i mnogi drugi koji omogućuju objavljivanje amaterskih snimaka, predstavlja efikasno mesto neprestanog međusobnog nadziranja, koje i te kako oblikuje život u savremenom društvu. Ljudi su naime sve više svesni prisutnosti budnog oka amaterskih kamera koje vrebaju iz telefona i drugih naprava, pa zato i sami menjaju svoje ponašanje i svoje navike.

Društveno razvrstavanje

Da bi nastao zanimljiv snimak koji će privući mase potrebno je izvaditi telefon iz džepa, usmeriti ga ka događanju i uključiti kameru. Ali dok mi to radimo,

prizor se može promeniti i ono u njemu najvažnije zauvek nestati. Osim toga, osoba koju snimamo može u međuvremenu primetiti šta radimo. Ali ti problemi otpadaju ako bismo snimali sve što se vidi, i to sasvim neopaženo. Ova ideja je isprobana u jednoj epizodi TV serije "Crno ogledalo" ("Black Mirror"), prikazanoj 2011. godine pod naslovom "Tvoja celokupna istorija". Televizijska priča postavlja gledaoca u bližu budućnost kada skoro svi ljudi imaju iza uha ispod kože usađene minijaturne čipove povezane sa mozgom; u čipove se sliva sve što čovek vidi i čuje. Glavni protagonista je srećno oženjeni advokat Liam, koga, posle neke zabave, počne da muči sumnja u vernost njegove žene. Čip iza uha mu pokazuje da je u toku te zabave ona koketirala sa svojim nekadašnjim partnerom. Posle mučnog ispitivanja žene i stalnog vraćanja i analiziranja snimka na kojem ona razgovara sa svojom bivšom simpatijom, već sasvim pijan, protagonista se odgega do navodnog zavodnika, prisilivši ga da mu najpre na ekranu pokaže, a zatim i izbriše sva "sećanja" na njegovu ženu. Ali, kao što se vidi na kraju epizode, to ne rešava problem. Da bi se snimak stvarno obrisao, potreban je dublji zahvat ispod kože.

Korak dalje u fikcijskom prikazu međusobnog nadziranja predstavlja epizoda "Crnog ogledala" pod naslovom "Padanje na nos", koja prikazuje kako se, uz pomoć očnih implanata, svojevrstnih sočiva sa ugrađenim čipovima, prati i ocenjuje kako ljudi postupaju prema drugima. Ocene su od jedan do

pet. Na tim se ocenama zasniva rezultat koji ima veoma važnu ulogu u određivanju mesta pojedinca u zajednici. U svakom trenutku svako može da vidi kako ga ocenjuju njegovi prijatelji i poznanici, koje on sreće ili na koje nailazi dok pretražuje po virtualnim mrežama. Da ovo ocenjivanje nije samo simbolično, nego stvarno značajno pokazuje se na primeru veoma ozbiljne i odgovorne Lejsi koja živi sa bratom, a iznad svega želi da dođe do sopstvenog stana. Njena je ocena 4,2. U agenciji za nekretnine joj objasne kako bi mogla da dobije veliki popust za stan kad bi uspela da dođe do ocene 4,5. Kako bi što pre postigla taj cilj, ona unajmi savetnika koji joj otkriva najrazličitije marifetluke uz pomoć kojih se može postići uspon na lestvici. On joj kaže da je najvažnije da stekne poverenje ljudi sa visokim ocenama, jer će oni najjače uticati na kvantifikaciju njenog društvenog ugleda. Lejsi se zatim potpuno posvećuje smišljanju puta i načina za postizanje tog cilja, što dovodi do toga da se njena ocena smanjuje i sve više približava dnu. Veoma jaku poruku ima završni prizor kada protagonistkinju strpaju u zatvor, a pri tom joj oduzmu sve elektronske uređaje, uključujući i specijalna sočiva za oči uz pomoć kojih je mogla da učestvuje u međusobnom ocenjivanju. Kada u susednoj ćeliji ugleda jednog čoveka, ona počne ljuto da ga psuje, a on takođe veoma glasno viče na nju. Ali, oni to ne čine iz besa, nego iz čistog uživanja, jer konačno mogu da prekorače granicu dozvoljenog i prihvatljivog.

Scena iz jedne epizode TV serije "Crno ogledalo" ("Black Mirror", 2016), u kojoj se govori o tome kako se uz pomoć savremene tehnologije ljudi prate i zatim njihovo ponašanje ocenjuje i društveno vrednuje. Izvor slike: Netfliks.

Da li je ova epizoda "Crnog ogledala" doista samo fikcija, daleko od stvarnosti? Ne baš! U Kini su već stavili na probu takav kreditni sistem kojim se meri i ocenjuje ugled pojedinaca i preduzeća. Ovaj sistem podržava kineska vlada, a on se zasniva na analizi ogromnog broja podataka koji se na engleskom označavaju kao *big data* ("veliki podaci"). Na osnovu tih podataka, koji se čuvaju u kancelarijama vlade i finansijskih ustanova, a banke ih dobijaju uz pomoć mobilnih telefona i elektronskih mreža, priprema se jedinstven kreditni dokument, kojim će moći da se

ocenjuje neka organizacija ili pojedinac s obzirom na pet glavnih činilaca: otplata dugova, poštovanje ugovora, lične karakteristike, ponašanje u javnosti i međuljudski odnosi. Ako građanin učini nešto loše, na primer zaboravi da plati neki račun ili napravi saobraćajni prekršaj, ili širi negativne informacije o vlasti, ukupna ocena mu pada. A ako, pak, učini nešto korisno za sebe i zajednicu, na primer pokupi smeće u parku ili kupi pelene umesto cigareta ili alkohola, njegova će ocena biti bolja. Ako čoveku ocena padne suviše nisko imaće – kao i Lejsi – probleme ako želi da uzme pozajmicu od banke kako bi kupio neku nekretninu, ili da dobije dozvolu za putovanje u inostranstvo, ili da upiše dete u željenu školu. Posebno je perfidan poslednji u navedenom nizu činilaca za dobijanje ocene, naime međuljudski odnosi. Ocena pojedinca neće zavisiti samo od toga šta kupuje i koliko odgovorno služi narodu, nego će na nju uticati i to s kim se pojedinac druži, te čime se bave i šta rade njegovi bližnji.

Deluje suviše distopično i futuristički, pa je teško poverovati da je to istina. Ali jeste! Orvelovski sistem nadziranja ljudi će uskoro početi da koriste na državnom nivou, čime će se Veliki podaci pretvoriti u Velikog Brata, kako upozorava *Wired* (Sajtografija, izvor br. 18). U Kini na sva usta hvale ovaj sistem, jer će on navodno povećati međusobno poverenje između ljudi, preduzeća i u vladi, bez čega bi razvoj Kine možda zastao. U pojedinim kineskim regijama i većim gradovima već primenjuju ovaj sistem kao pilot pro-

jekat uz čiju pomoć kvantifikuju vrednost građana. U gradu Hangčou pomno prate da li ljudi izbegavaju da plate kartu u javnom gradskom prevozu, da li bacaju smeće na ulicu, da li puše u prostorijama namenjenim nepušačima.

Na primer, u Šangaju čovek dobija nižu ocenu ukoliko ne posećuje dovoljno često svoje roditelje, u regiji Ningzia će čovek dobiti nižu ocenu ako ima više od troje dece. Predviđa se da ovaj sistem kontrole i ocenjivanja bude uveden u celoj državi do 2020. godine. To znači da će Kina morati da uspostavi centralni sistem za obradu ogromne količine podataka o milijardu i trista miliona svojih državljanina. A uz to će morati da obavežu desetine hiljada državnih kancelarija, sudova, agencija i banaka da redovno šalju podatke centralnom sistemu. Ukoliko im to uspe – kažu novinari *Wall Street Journala* Još Čin i Džilijen Vong – vlada će moći da uspostavi sveobuhvatan sistem društvenog nadzora, koji će omogućiti praćenje i menjanje navika građana, organizacija i zajednice u celini (Sajtografija, izvor br. 19). Vladino saopštenje za javnost, u kome se opisuje plan razvoja ove platforme od 2014. do 2020. godine, pokazuje da se misli sasvim ozbiljno. Tu, pored ostalog, stoji da je stvaranje ovog kreditnog sistema "važna osnova celovitog naučnog razvoja i izgradnje harmoničnog socijalističkog društva". Njegovo uvođenje navodno će doprineti "daljoj izgradnji socijalističkog sistema tržišne privrede te unapređivanju i inoviranju socijalne zaštite", a važno će

biti i za "povećanje konkurentnosti nacionalne ekonomije, razvoj društva i napredak civilizacije" (Sajtografija, izvor br. 20).

Građani će biti ocenjivani zahvaljujući kamerama postavljenim na javnim mestima. Broj tih kamera trebalo bi da se u toku nekoliko narednih godina od imponantnih 170 miliona poveća na 400 miliona, što će omogućiti uvid u sve pore javnog života (Sajtografija, izvor br. 21). Ovaj kineski nadzorni sistem je posebno efikasan jer deluje automatski. Veštačka inteligencija, naime, u stanju je da prepozna lica na snimcima i da u roku od nekoliko minuta identifikuje osobu. Sposobnost algoritma da prepozna čoveka osetio je na sopstvenoj koži britanski novinar BBC, koji je pokušao da se sakrije od nevidljivog tehnološkog oka u višemilionskom gradu Guijang. Neprimetan je ostao samo nekoliko minuta, a onda su ga kamere identifikovale i dežurna služba uhapsila. Nije zbog toga imao problema, jer se radilo o eksperimentu, izvedenom u dogovoru s vlastima.

Ovakva moćna nadzorna platforma nudi vlastima velike mogućnosti identifikovanja prestupnika – od automatskog praćenja do evidentiranja ranijih prekršaja. Saobraćajna policija može odmah da naplati kaznu za prekršaj, univerziteti s lakoćom identifikuju studente koji ne dolaze redovno na predavanje, a u javnim toaletima začas otkriju one bednike koji krađu toalet papir (Sajtografija, izvor br. 22).

Svetlo s druge strane prozora

Iz navedenih primera postaje jasno da je privatnost, zbog tehnologija koje omogućuju međusobno posmatranje i vrebanje, a ponajviše nadziranje sa pozicije onog ko raspolaže podacima, postala pravi relikv za većinu ljudi naše planete. Ovog osnovnog ljudskog prava, s mukom stečenog u 19. i 20. veku, 21. vek se s lakoćom odriče. Iako ljudi osećaju da su pod stalnim nadzorom, oni se svog prava na privatnost sve više odriču, postajući tako učesnici ogromnog rijalitija koji je istovremeno najveća špijunska operacija svih vremena. Dodatni razlog za apatiju jeste verovatno saznanje da čovek, za razliku od prošlosti, kad je mogao bar u nekim slučajevima da zna ko ga posmatra, danas ne može ni slučajno da vidi ni da zna ko ili šta ga gleda iza prozora, iza kamere ili ekrana. Kad već pominjem prozor, da kažem kako sam u svom stanu rešio dilemu da li da živim iza spuštene ili podignute roletne. Roletnu obično spustim dopola pa, poput noja, ne mogu da vidim posmatra li me ko; važno mi je da sakrijem svoje lice. Ovakvo polovično skrivanje dozvoljava mi da se osećam dovoljno intimno kako bih se mogao posvetiti svom poslu; sedam za kompjuter, što znači da otvaram druge prozore, one na ekranu kompjutera. Ali me onda iznova prostreli pitanje: "Ima li koga s druge strane? Da li me neko posmatra?"